

Szegényügy

SZAKKÉRDÉSEKKEL FOGLALKOZÓ HAVI SZEMLE.

Szerkesztőség és kiadó-
hivatal: Budapest, IX.,
Boráros-ter 6. ll., 6.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Dr. HILSCHER REZSŐ

ELŐFIZETÉSI ÁR:

Egész évre 14 kor.

Ember-ökonómia.

Dr. Szana Sándor udvari tanácsos, egyik napilapban a magyar állami anya- és csecsemővédelem új rendszeréről írván, a csecsemőhalandóság elleni küzdelem eredményét a védőnői intézmény és az anyasági biztosítás megvalósítása útján elérhetőeknek találja.

Nagy tévedés az, melyből úgy az illusztris cikkíró, valamint a Stefánia-Szövetség által követett rendszer kiindul és előrelátható, hogy a nagy munkába fektetett annyi nemes buzgalom és fáradság nem hozza meg a várt sikert. A kérdésnek ebből a szempontból való kezelése mindenestre haladást jelent az eddigi helyzethez képest és sok nehéz seb orvosolva lesz általa, de a munka mégis csak félmunka lesz és igazi öröm abból nem fakadhat. A tévedés az, hogy az anya- és csecsemővédelem kérdésének elbírálásánál csak a felszínről indulnak ki és csupán az anyát és csecsemőjét tekintik, a lényeg azonban nem, holott ez a lényeg azt mutatja, hogy az anya családban él és csecsemőjén kívül más gyermekei és hozzátartozói is lehetnek, kikhez ugyanolyan kötelék, ugyanaz a szeretet fűzi, mint a csecsemőjéhez és hogy a családnak, mint ilyennek sorsa, a maga egészségében, valamennyi családtag viszonylataitól függ és egyiknek sorsa a másik sorsára döntő kihatással van. Természetesen olyan családról beszélünk, hol a családi kötelék normális, ahol az együttélést az újabban lábrakapott kór nem támadta meg.

És az anya a családban elsősorban az, aki a család ügyeinek gazdasági részét kezeli, a családtagok gondozását és nevelését irányítja és épen ebből eredőleg az anyasági biztosítás révén, a szoptatás ideje alatt, a családba befolyó jövedelem semmi esetre sem fogja kizárólag az anya és csecsemője céljait szolgálni, hanem az az egész család szolgálatára lesz rendelve. Mert nem ismeri az anya lélektanát az, aki azt hiszi, hogy az anya az erejének fenntartására szükséges táplálékot kizárólag a maga és csecsemője részére fogja fordítani, ha otthon több gyermeke és más kedves hozzátartozója van, hogy maga és csecsemője a tejet, melyet neki juttat az anya- és csecsemővédelem mozgalma, úgy fogja elfogyasztani, hogy nem-csecsemő gyermekeinek ne juttatna belőle.

Az anyasági biztosítást pedig az eddig kidolgozott irányelvek szerint csak az anya és csecsemőjének szempontjából fogják fel, holott a helyzet azt követeli, hogy *az anyasági biztosítás révén esedékessé váló járandóság összege az eltartásra szorult családtagok száma szerint legyen megállapítva*. Csak ebben az esetben tudjuk elképzelni az anyasági biztosítást eredményesnek, az anya és csecsemője momentán való megmentésének szempontjából.

A védőnői kérdés túlzott forszírozását érthetetlennek tartjuk, ehelyett a bábaképzés reformja lenne megszívlelendő.

A csecsemőhalandóság egyik nagy oka a bábák egy részénél mutatkozó intelligencia hiánya és közegészségügyünkre szégyenteljesnek tartjuk, hogy a szülőanyák élete és egészsége a mostani kvalitású bábák tudatlanságán, tájékozatlanságán múlik. *A bábáság intézménye az orvosi intézmény színvonalára emelendő*, mert a védőnő a bábáság hiányait pótolni nem képes. A mi szociálpolitikánknak és szegény ügyünknek nagy betegsége az, hogy vakon meghódol a jelszavaknak, mint ahogy most mindenki a védőnők zászlójára esküszik. Kritikátlanul fogadják a közvéleménybe kiáltott, meggondolatlan eszméket és terveket, és azt hiszik, tudatlanoknak mutatkoznának, ha ellentmondanak.

„Ha a magyar rendszer a magyar kultúrához alkalmazkodnék” – mint ezt dr. Szana Sándor írja – nem védőnőket tennénk bábákká, hanem a bábákat védőnökké, orvosokká, testi és lelki értelemben. *A bábáság kiépítése orvossággá és tanácsadói tisztséggé; ezt követeli az igazi anya- és csecsemővédelem*. A községi bába, ki a fizetésre képtelen szülők ellátására hivatott, ma – még városokban is – havi 20-30 korona díjazásban részesül a község részéről: a kötelességtudást ez a szomorúan nevetséges összeg ambicionálja!

És a leginkább veszélyeztetett csecsemőkre: a magándajkaságba adottakra miképen terjeszkedik ki az anyasági biztosítás? A magándajkaság ma nagy viszonylataiban: angyalcsinálás. A magándajkaságba adott csecsemők hatvan százaléka elhal.

A magándajkaság előtt és közvetlen utána elhalt csecsemők statisztikáját nem készítik el, pedig ez tudna csak igazán beszélni.

A magándajkaság visszaélői szabadon garázdálkodhatnak, az a csekélyösszegű kihágási pénzbüntetés, mely a visszaélőt sújtja, nem akadályozza meg a további visszaéléseket.

A magándajkaságba-adáskor kötött szerződések és így a hatóságilag ellenőrzött csecsemők nem teszik húsz százalékát sem azon eseteknek, midőn szerződés nélkül a hatósági ellenőrzést nélkülözik a csecsemők.

A magándajkaság ágas-bogas erdejébe is épen ideje lenne erélyes kézzel belenyúlni. A magándajkaság területe a minimumra korlátozandó s azt a feladatot, melyet eddig betöltött, az állami gyermekvédelem szervezetének kell átvennie.

Minderről senki sem beszél az anya- és csecsemővédelem kérdéseinél. Az anya- és csecsemővédelem elleni küzdelem önmagában félmunka, mert Magyarországon, mint írásaimban hangsúlyozni szoktam, nem csupán csecsemőhalandóság van, hanem gyermekhalandóság is és hiába igyekezünk megvédeni a gyermeket csecsemőkorában, ha később elpusztulhat, hiába istápoljuk az anyát szoptatósága idején, ha később elsorvadhat akadálytalanul és újabb gyermekszülésre, vagy szoptatásra örökké képtelenné válik. *Egyetemes családvédelmi rendszert kell létesítenünk, mely a család minden egyes tagjára mindenkor, minden időben kiterjed.* Ez az egyetemes családvédelmi rendszer elsősorban szociálpolitika, másodsorban és csupán akkor, ha a szociálpolitika nem segít: szegényügy.

A rendszer első teendője: a családfenntartó fenntartási képességeinek leggyümölcsözőbbé való tétele és minél tovább való megőrzése.

Hiú remény, önáltatás az, hogy a védőnői intézmény megalkotása és az anyasági biztosítás szándékolt formája az anya- és csecsemővédelem ügyét döntő sikerre viszi. Ez csak jóakarát és – talán nem egészen találó hasonlattal – annyit fog érni, mint ért a Pekingben egyidőben gyakorolt gyermekvédelem, mikor reggelenként kocsik járták be Peking utcáit és kolompollással figyelmeztették a szülőket, kik gyermekükről gondoskodni nem bírtak, vagy nem akartak, hogy azt a kocsira, helyezték. Mire a kocsira a gyűjtőhelyre ért, minden ötödik gyermek halott volt.

Az egyetemes családvédelem rendszeréről máskor közlöm észrevételeimet.

Dr. H. R.

A fiatakorúak bíróságairól.

A fiatakorúak bíróságairól a nemrég „lezajlott” népegészségügyi „hadi” gyűlés tökéletesen elfeledkezett, pedig tudnia kellett volna, hogy a büntettes gyermek is – beteg. Napjainkban – szeretet és részvét hiányában – tehát odáig jutottunk, hogy a fiatakorúak bíróságait méltatni, ismertetni és népszerűsíteni kell. A fiatakorúak bíróságait támogató ú. n. pártfogói patronázs-munka újjászervezésén, felélesztésén a Szociális misszió-társulat ép napjainkban végzi a hősies szeretet szinte emberfölötti munkáját. Az emberek nehezen kaphatók a tevékeny szeretet ezen munkájára. Tán el vannak foglalva? Nem érnek rá? Úgy látjuk, sem kedvük, sem idejük nem engedi, hogy „ilyesmiben” részt vegyenek. A színházak zsúfolásig tömve, egyéb mulatók, mozik s még „lejobb” szorongásig megtelnek naponta, mert úgy látszik, az emberek a szív nemesítésére, vigaszára és könnyebbítésére szükséges balzsamot itt vélik beszerezhetni. S amíg a szép bűnös Budapest arcát elkendőzve „mulat” zárórán túl, mámor feledést keresve, a harcmezőkön a háború negyedik tele

előtt meredő szemmel halálos tusáját vívja a félvilág ú. n. kultúránk, civilizációnk nagyobb dicsőségére. S a lövészárokból senyvedő milliók fiai, a hadba vonult apák családjai züllésnek indulnak. A munkában elfoglalt családanyák felügyelet nélkül maradt fiai s leányai az utcára kerülnek, csavarognak, lopnak, betörőbandákba verődnek., A Markó-utca 23-25. szám alatti fiatakorúak bírósága elé tucatjával állítják naponta – gyakran 25-30-ával is – a lerongyolódott, lezüllött, testi-lelki nyomorúságba került, hihetetlenül piszkos, férges, bűdös gyermekeket. A fiatakorúak soros bírójának kezére bíznak így naponta sok-sok embersorsot – hogy azokat felháborítóan elégtelen, államilag s társadalmilag létesített szervezeteknek gondozásába továbbítsák. A háborús nyomorúságtól ezek a patronázs- és egyéb jótékony szervezetek szenvednek maguk a legtöbbet. A fiatakorúak bírái pedig hajszoltatva a folyton érkező ügyek tömegétől, sietnek elvégezni az akták formális elintézését s közben a gyermek – gonosztevő lesz. Nietzsche mondja valahol, hogy „a mi gaztettünk a gonosztevőkkel szemben az, hogy úgy bánunk velük, mint gazzemberekkel”. Mi valóban úgy bánunk s mivel sem törődünk többet a bűnöző fiatakorúakkal – a leendő büntetéseikkel, ilgy, hogy nem csoda, ha ezalatt gazzemberekké lesznek. Iindsey a nagy amerikai gyermekbíró állapította már meg, hogy „főhibánk a meggondolás, az át- és együttérzés hiánya”. Száz éve, hogy a párisi lapok szürke rendőri hírei között egy kenyérlopás miatt börtönbe került fiúról adtak rövid híradást. Ezren és ezren elolvasták és – tovább mentek. Akik talán valamit hozzáfűztek is – semmit sem tettek. Victor Hugó volt csak az, aki a kis Valjean Jean történetét megírta belőle és a „Nyomorultak” című regényében megrázta vele a világot. Az emberi nyomorúság a világégés negyedik évében ma sem kisebb. Sőt a fiatakorúak bíróságát nem ritkán látogatják „témát kereső írók”. A jótékonyosság, az igazi emberszeretet azonban mindenkor igyekezett magát távortartani attól, hogy fölkeresse legalább néhányszor azt a bíróságot, amelyről a németek egyik első büntetőjogásza, Liszt Ferenc már megírta, hogy „sehol sem ismerhető fel világosabban az igazi nép veszedelem máshol, mint a fiatakorúak bíróságánál”. A társadalom lelkiismerete nem ébred fel még? Már Zola szemébe vágta a „grande nation” fiainak, hogy „az éhség miatt síró gyermek a társadalom bűne”. Most mit vágjunk szemébe ú. n. emberbarátainknak ? A ma ú. n. büntettes gyermeke kinek a szégyene és gyalázata? Napközi és tanoncotthonokra, iskolákra, javítóintézetekre, hadiárvaházakra nem telik pénz oly mértékben, amennyire égetően szükség volna, amennyit léha, sőt bűnös szórakozásokra elköltenek. A kórházak, iskolák és hivatalok előtt szemet fogyasztó színházak, mozik, kávéházak meddig lesznek nyitva? Lóversenyekre meddig engedik a csöcseléket, hogy saját és más pénzét eljátssza? Demokrácia, radikalizmus stb. üres jelszavak? Ezek a gondolatok és érzelmek azok, melyek tollat adtak kezembe s szinte kényszerí-

tettek annak megírására, hogy a fiatalkorúak bíróságának ismertetésére, népszerűsítésére s végül is, de nem utoljára: támogatására „az emberiesebben érzők” figyelmét fel kell hívni, mert”a 12-ik órában vagyunk immár. A fiatalkorúak bűnözésének arányszáma ép a kétszeresére emelkedett a háború alatt! A hivatalos szervek: a fiatalkorúak bírái, a pártfogó tisztviselők roskadásig megterhelve, a kidőléshez vannak közel! Meg kell ragadnunk az alkalmat a közérdeklődés fölkeltésére, annál is inkább, mert tudtunkkal a fiatalkorúak külön budapesti bíróságának, mint egészen külön törvényszéknek megalkotása küszöbön áll. Ezt egyébként az orsz. gyermektanulmányi tanácskozás a minapi határozatában szintén sürgősen szükségesnek tartotta. A társadalomnak kötelessége, hogy a nevelőbíróknak, a fiatalkorúak törájának hathatósabban siessen segítségére! Elsősorban a Népjóléti Központnak volna kötelessége, hogy magát a fiatalkorúak budapesti bíróságai előtt állandóan képviseltetve, a bűnre vivő legveszedelmesebb nyomort enyhítse, megelőzze.

A törvényszéki orvos állandó jelenléte pedig a népegészségügy megóvása végett volna égetően szükséges! A módokat később lesz módomban kifejteni. Földes Béla a háborúról a békére való átmenet kérdését ismertetve, csak a minap mondta a következő emlékezetes szavakat: „A régi világot nem állíthatjuk vissza. Új világot kell létesíteni. Nemcsak rekonstrukcióról, hanem reneszánszról van szó. Figyelmünket a jövő nemzedékre kell fordítani! A diletantizmus helyébe a szakszerűségnek kell lépnie”. Akkor beteljesülni látjuk majd Nietzsche jóslatát: „Eljön az ideje, hogy nem lesz más gondolatunk, mint a nevelés”. Akkor megvalósulhat a német hazafiság és hűség legszebb háborús ígéje: „Jedes deutsche Kind ist eines jedem Deutschen Kind!” Magyarán fordítsuk le ezt – tettekben!

Dr. Latkóczy Imre,

állami pártfogó, a Kath. Patronázs és a Budapesti
Kriminálpedagógiai Intézet titkára.

A gyermekvédelem és a nevelőszülők.

Sokszor hangsúlyoztuk, hogy a magyar gyermekvédelem alapja elhibázott, amennyiben az állami gyermekvédelemre utalt gyermekek elhelyezésénél egyedül arra a szeretetre épít, amely nem minden ember lelkében munkál, sőt az emberek nagyobb részének érzéseitől idegen. Szomorú bizonyágot tesz erről a belügyminiszternek alábbi rendelete, melyet olyan tanulságosnak és jellemzőnek tartunk, hogy egész terjedelmében közölnünk kell:

„Alispán úr előtt bizonyára ismeretes, hogy a kormány nagy jelentőséget tulajdonít a gyermekvédelemnek s felkarol minden oly mozgalmat, mely a gyermekek megmentésére és a megmentettek megvédésére irányul.

A magyar törvényhozás is felismerve a kérdés fontosságát, az 1901. évi

VIII. és XXI. t.-c. megalkotásával korszakalkotó lépésre szánta magát, amikor a gyermekvédelmet állami feladatnak deklarálta.

Ha már most vizsgálat tárgyává teszem, hogy mi az oka annak, hogy ez a rendszer a gyakorlatban annyira bevált: akkor meg kell állapítanom azt, hogy két momentum az, ami a magyar gyermekvédelmi rendszert a többiektől megkülönbözteti.

Az egyik az, hogy a gondozásba veendő gyermekeknél számszerinti korlátot nem ismer, mert megállapítja, hogy bizonyos körülmények fennforgása esetén minden gyermeknek joga van állami védelemre, a másik pedig az, hogy az állami gondozásra vett gyermekek túlnyomó többsége nem intézetekben, hanem kiválasztott családoknál helyeztetik el.

Az elhelyezésnek ez a módja, amely a gyermekeknek ugyanazon életkörülmények között való felnevelését teszi lehetővé, amelyben egyébként folytatták volna életüket, sarkpontja a mi gyermekvédelmi rendszerünknek. Teljes ellentétben az intézeti elhelyezéssel, a gyermek belenő, belegyökeresedik a családba, részt vesz annak kulturális és főleg gazdasági életében s a család a gyermektől mint egy hasznavehető és gazdasági értéket képviselő tagjától rendszerint nem válik meg még akkor sem, amikor a tartásdíjak fizetése megszűnik.

Intézetet csak korlátolt számban lehet felállítani, intézetben csak korlátolt számú gyermeket lehet elhelyezni, – pedig a gondozásra szoruló gyermekek számát korlátozni nem lehet, – mindnek joga van az állami gyermekvédelemre.

Ha tehát nem családoknál helyezné el a magyar gyermekvédelmi rendszer a gyermeket, akkor a törvény nem volna végrehajtható.

Ezeket azért bocsátottam előre, hogy alispán úrnak teljesen világos képet nyújtsak arról, milyen fontos kérdés gyermekvédelmi rendszerünkben a gondozó család: a nevelőszülő.

Kellőszámú nevelőszülő nélkül a gyermekvédelmi rendszerünk nemcsak hogy nem fejleszhető, de még a jelenlegi szintén nem tartható. Már pedig alispán úr tudja, hogy a fejlődésben megállás nincs, a megállás visszafejlődést jelent.

Ettől a visszafejlődéstől való aggodalom késztet arra, hogy alispán úr figyelmét erre a kérdésre felhívjam.

Az immár negyedik éve tartó háború és az annak nyomában járó nehéz megélhetési viszonyok, a mérhetetlen drágaság, a gyermekvédelem terén is éreztetik hatásukat.

Az utóbbi időben elég gyakran érkeznek panaszok az állami gyermekmenhelyek igazgató-főorvosaitól, hogy a gondozásba vett gyermekeket a telepeken nem tudják elhelyezni nevelőszülőknél, mert a telep már zsúfolt, sőt az is előfordult, igaz, szórványosan, – amit a magyar nép nemes lelkületének javára kell írnom, – hogy a nevelőszülők az eddig náluk gondozásba vett gyermekeket, a nagy drágaságra való hivatkozással, visszahozták az állami

gyermekmenhelybe. Hogy ez a gyermekmenhelyek korlátolt férőhelye mellett mit jelent, azt alispán úr előtt bővebben kifejtésem nem kell.

Az az aggodalom, hogy a beálló téli idő még több nevelőszülőt fog hasonló eljárásra, készíteni, kötelességemmé teszi, hogy újabb telepek létesítéséről, újabb nevelőszülők szerzéséről gondoskodjam.

Ezért kérem alispán urat, hogy e kérdés nagy horderejét felismerve, saját hatáskörében mindent elkövetni szíveskedjék, hogy az újabb telepalapításokra irányuló akcióim teljes sikert érjen el.

És itt a következőkre hívom fel alispán úr figyelmét:

Általánosan tudott dolog, hogy a mezőgazdasági termények árának rendkívüli emelkedése következtében a falusi lakosság kereseti és vagyoni viszonyai mennyire megjavultak.

Azokat a községeket kell tehát telepalapításba bevonni, amelynek vagyonos és tehetős lakosai a tartásdíjakban nem keresik a gondozásba vett gyermekekre fordított kiadás és fáradtság ellenértékét.

Nem kétlem, hogy a falusi lakosság kellő felvilágosítása, a gyermekvédelem iránti érdeklődés felébresztése, nemzetfenntartó jelentőségének megismertetése és bizonyos anyagi kedvezmények nyújtása esetén száz ós száz újabb községben fog akadni tíz-húsz olyan család, amelyik szívesen vesz gondozásába elhagyott gyermeket.

Hogy az állami gyermekmenhely igazgató-főorvosainak újabb telepek létesítésére irányuló törekvése nem vezetett mindig kellő sikerre, azt nagyrészt annak kell tulajdonítanom, hogy sok esetben a háborús közigazgatással különben is túlterhelt községi jegyzők nem támogatják kellően az igazgató-főorvosokat. Többször merült fel panasz amiatt is, hogy egy-egy jegyző a már vállalkozni akaró nevelőszülőt fenyegetésekkel elriasztotta. Ennek oka pedig főleg abban keresendő, hogy a jegyző nem szívesen látja az új telepalapítást, mivel ez újabb munkát jelent reá nézve, olyan újabb munkát, amelyért anyagi ellenszolgáltatás nem jár.

Ha tehát sikerül megnyerni a községi jegyzőket arra, hogy új telepek alapításának munkájában tevékenyen, vagy legalább is érdeklődve vegyenek részt, akkor az eredmény el nem maradhat.

Hogy a községi jegyzők érdeklődését fölkeltssem, az a szándékom, hogy őket a telepalapítás munkájáért bizonyos jutalomban részesítsem.

Az új telepek alapítását akként vélem keresztülvihetőnek, hogy alispán úr kijelölné a törvényhatósága területén fekvő mindazokat a nagyobb községeket, amelyek telepalapításra alkalmasak.

A gyermekvédelem magyar rendszerében a telepeken az elhelyezett gyermekek ellenőrzése elsősorban a telepfelügyelőnkötelessége. Ezért szükséges, hogy mindenütt, ahol telep létesül, azonnal gondoskodás történjék a telepfelügyelőnk alkalmazása iránt,

Alispán úr felhívna tehát egyúttal a községi jegyzőt arra is, hogy jelöljön ki a község lakosai közül egy olyan egyént, aki telepfelügyelőnői állásra alkalmas és azt vállalná is. Ezt a jelölést a községi jegyző bejelenené annak az állami gyermekmenhely igazgató-főorvosának, akinek a körletébe a község tartozik. Az igazgató-főorvos azután közvetlenül érintkezésbe lépne a jegyzővel és a kiszemelt telepfelügyelőnővel, a további felvilágosításokat és útbaigazításokat megadná és megindulna a nevelőszülők szerzése és kiválasztása, a gyermekeknek a telepre való kihelyezése.

Amelyik községben azután sikerülne legalább is 15 gyermeket elhelyezni, ott az állami gyermekmenhely igazgató-főorvosa a kijelölt egyént a szokásos tiszteletdíj mellett telepfelügyelőnek alkalmazná és a telepalapítás körül teljesített munkájáért úgy a községi jegyzőt, mint a telepfél ügyelőnőt 100-100 korona jutalomban részesítené.

Mint hogy kétségtelen, hogy a községi jegyző odaadó munkájában nagy biztosítéka van a telep fejlődésénél, olyan községi jegyzőnek, akinek községében viságzó telep létesül és ebben döntő része van a jegyzőnek, az elhelyezett gyermekek létszáma pedig legalább is 50-et eléri, hajlandó leszek újabb jutalmat engedélyezni.

Ez az eljárás alkalmas lesz arra, hogy új telepek létesüljenek és új nevelőszülők jelentkezzenek.

Abban a nem várt esetben, ha a községi jegyzők az állami gyermekmenhelyek igazgató-főorvosait telepalapításra irányuló tevékenységükben odaadóan nem támogatnák, sőt esetleg nehézségeket támasztanak, velük szemben a törvény teljes szigorával fogok fellépni.

Remélem azonban, hogy erre nem lesz szükség, mert ismerve a jegyzői kar hazafias és humánus felfogását, meg vagyok győződve, hogy a telepalapítás és nevelőszülők kiválasztása munkájában tevékenyen részt fognak venni.

Annál inkább meg vagyok győződve, mert az bizonyára áthatja az egész magyar közigazgatást és ebben a néppel legközvetlenebbül érintkező jegyzői kart, *hogy a háború okozta emberveszteség pótlásának legjelentősebb közigazgatási ténye a gyermekvédelem.*

Ezeknek előrebocsátása után felkérem alispán urat, hogy a községi és körjegyzőket megfelelő módon utasítsa a telepalapítás és nevelőszülők kiválasztásának munkájában való lelkes részvételre.”

Helytelen irányt követ a belügyminiszter, mikor jutalommal és fenyegetéssel gondolja előbbre vinni a gyermekvédelem ügyet. Nem a jegyzőkön fog múlni az akció sikere, hanem azon, megkapja-e anyagi ellenértékét a nevelőszülő a gyermek eltartásának és gondozásának? Különben is a gyermekvédelemnek ez a fejezete is egész embert kíván, az amúgy is eléggé megterhelt jegyzői kar, jutalom és fenyegetés nélkül is, bármily jóakarattal viseltetik

az ügy iránt, a ráhárított feladatot megoldani nem képes, eltekintve attól, hogy köszönetet nem lehet várni attól a gyermekgondozástól, melyet a nevelőszülő a jegyző pressziójára vállal el. És még szerencsétlenebb egyik alispánnak az az ötlete, melynél fogva főleg a gazdasági munka címén felmentett férfi - taggal bíró családokra kívánja ráerőszakolni a gyermekek elvállalását. Hiszen ezenképen ellentétbe jövünk a gyermekvédelem alapjával: a szeretetre épített gyermekgondozás elvével.

Az intézeti nevelés félszégei ellen mi is kardoskodunk és az egyetlen helyes nevelést a családi gondozásban látjuk és véleményünk ezen a ponton találkozik az állami gyermekvédelem irányával. De hangsúlyozzuk, az államnak nem szabad a gyermekvédelemben garasos politikát folytatni és mint lekötelezett félnek, a nevelőszülővel szemben alul maradni. Az „adok, hogy adj” álláspontját kell elfogadni és akkor azután a gyermekgondozástól a gyermekvédelemnek a mainál megfelelőbb feltételeit is meg lehet követelni. A szeretetelve alapján kell a nevelőszülőket kiválasztani, de hangsúlyozva kell lennie annak ugyanakkor, hogy megfelelő ellenszolgáltatásban fognak azok részesülni. Mert havi 10 koronák ellenében gyermektartást, gondozást és nevelést kívánni nem lehet, az állami gyermekvédelem nem sülyedhet jótékonyossággá.

És még egyet: minden illetékes tényezőnek arra kell igyekeznie, hogy minél kevesebb nevelőszülő keresésére szoruljunk az által, hogy csökkentjük az állami gyermekvédelemre szorultak számát. Minél kisebb keretek között kell mozognia a mai, államinak nevezett (de lényegében társadalmi jótékonyásznak tekintendő) gyermekvédelemnek, annál tökéletesebb lesz a tulajdonképeni gyermekvédelem, amely igazi nevén: szociálpolitika. Ennek a szociálpolitikának kiépítését várjuk a hasonló erőtlén, vérszegény intézkedések helyett. A belügyminiszterben adva van a képesség és jóakarát, mindezekhez: miért késik a nagy feladatok megvalósítása?

Budapest szociális lakásügye,

A népjóléti politika legsürgősebb és legfontosabb teendőjét a kormány és a főváros igen helyesen látja abban, hogy a háború alatt oly váratlanul bekövetkezett és a háború után még mérhetetlenebbnek várható lakásínségen erélyes kézzel segítsen.

A Lakásépítési Állandó Bizottság, mely a lakásínség elhárítása és megelőzése céljából alakult, most készült el a legelsőbben létesítendő huszonöt-ezer lakás felépítésére vonatkozó tervezetével.

A bizottság alapos munkát igyekezett végezni és figyelembe vett minden aprólékos körülményt, mely a lakáskérdéssel csak valami vonatkozásban is van és négyféle lakástípus létesítését látja elsősorban is alkalmasnak.

Az első típust alkotják a kislakásos telepek, melyek 4700 egy szoba, konyha, kamrából álló lakást foglalnának magukba. Egy lakás évi bére 400 korona, az építési költség 28,200.000 koronát tesz ki.

A második típushoz tartozó kislakásos bérházak olyan kispolgárok részére létesülnek, kiket foglalkozásuk a város belterületéhez köt. Egy-egy lakás itt is ugyancsak egy szoba, konyha, kamrából áll és évi bére 600 koronára tehető. Ilyen módon 1050 lakás szolgálná rendeltetési célját, építési költségük 10,000.000 korona.

Harmadik típus a középlakásos bérház, melynek keretében 700 két-, három- és négyszobás lakás létesül, összesen 21,000.000 korona költséggel. Eőleg a kötött jövedelmű polgárság szolgálatára rendeltetnék és a kétszobás lakás bére évi 1400 korona, a háromszobásé 2200 korona, a négyszobásé 3000 korona lesz. Ezek a házak esetleg központi fűtéssel épülnek, ha a lakók az évi bérnek 15-20 százalékát kitevő fűtési pótlékot vállalják.

A családi lakóházak tartoznak a negyedik típushoz, kert közepén épülnének, két-, három- és négyszobás lakásokkal, melyeknek lakbére évi 2000, 2800, illetve 3600 korona lesz. Az építési költség 8,000.000 koronát emésztene fel.

A Lakásépítési Állandó Bizottság, mint mondtuk, figyelembe vett minden aprólékos körülményt, arra azonban nem gondolt, hogy a lakásügyi politika csak úgy érheti el rendeltetésszerű célját, ha a lakásínség megszüntetését szolgálni hivatott lakások a jövedelemhez mórt olcsó áron jutnak a lakosság birtokába. Budapesten a lakások mindig egészségtelenül drágák voltak, azonban ilyen drágák sohasem, mint a Lakásépítési Állandó Bizottság tervezi és a második típushoz tartozó egyszobás lakásoknak 600 koronában, a harmadik típushoz tartozó kétszobás lakásoknak 1400, a háromszobásoknak 2200 koronában megállapított évi bére egyáltalán nem fogja azt az árszabályozó hatást eredményezni, amelyre a lakáspolitikai népjóléti célzata fennáll.

A jelenlegi körülmények sejtetik, hogy ez a sok új lakás minden valószínűség szerint nem marad gazda nélkül s az az ideális állapot, aminek pár évvel ezelőtt örvendezhettünk Budapesten, hogy pár száz lakás mindig üresen állott, egyelőre ismét be nem következhetik.

Budapest népe hihetetlenül megsaporodott, nem természetes, szaporodással, sajnos, hanem megtelepülés útján. Hadimunkára idevezényeltek, ide állandó katonai szolgálatra beosztottak családai, erdélyi menekültek, az aránylag kedvezőbb élelmezési viszonyok, a jobb megélhetés reménye által idecsábítottak stb. természetellenes helyzetbe hozták Budapest társadalmi életének valamennyi vonatkozását s a társadalmi fejlődés törvényszerűségét ez a kiszámíthatatlan káosz teljeseen sötétségbe borítja.

Nemcsak Budapesttel van így, a főbb gócpontot képező többi városokban is hasonló a helyzet, ezekben azonban áttekinthetőbbek az állapotok.

Egyet azonban már most megállapíthatunk: a természetellenes szaporodást nem a társadalmilag erős osztályok adják, hanem a napról napra élők és a fővárosra az adminisztráció kiterjesztése, a szociális feladatok fejlesztése körül óriási teker háramlik, a szegényügyi feladatok pedig soha nem képzelt mőreketeket fognak ölteni.

A Lakásépítési Állandó Bizottság a népjóléti politikával teljesen ellenkező irányban halad és nem a feladatául tett hivatást szolgálja, mikor a háztulajdonosokat is megelőzi a lakbér horribilissá tételében.

Hová jutunk, ha a hivatalos népjóléti politika együtt halad az árdrágítók tömegével!

Mert arra, hogy a lakbér alapjául a mostani egészségtelen viszonyok által következményezett munkaerő- és anyagdrágaságot vesszük, gondolni nem szabad, a normális időbeli viszonyok azok, amelyek e tekintetben egyedül vehetők alapul.

A munkaerő- és anyagdrágaságot a normális idők szabadversenye és szabályos elosztódása minden bizonnyal megszünteti és a rendes kereseti viszonyok közé visszakerülő ember jövedelmével nem áll arányban az a lakbértöbblet, melyben a rendkívüli állapotok rendkívüli terheit kell viselnie épen a népjóléti politika intézőinek jóvoltából.

A jelenleg uralkodó viszonyok szerint egyszobás lakás évi bére 4-500 korona, kétszobásé 1000-1100 korona körül mozog és már ezek az összegek is oly magasak, hogy a népegészségügy stagnálását, sőt visszafejlődését idézték elő.

Az 1908. évi XXIX. törvénycikk alapján „épített munkásházak páratlan szociális eredménye pedig kész programot adhatna. Az akkori viszonyok között a pénz drágább volt és mégis megelégedtek a lakbér kiszámításánál a befektetett tőke négy százalékával. Az esetben, ha most, a kisebb kamatláb idejében (a takarékpénztárak csak 3.4%-ot fizetnek) megelégednének hasonlóképen négy százalékkal, az első típusú lakásnak 400 koronában tervezett bére 240 koronára, a második típusának 600 korona bére 400 koronára, a harmadik típusúé 1400, 2200, 3000 koronáról átlagosan 1200 koronára csökkenék. Mert a lakbér kiszámításnál alapul veendő befektetett tőkének népjóléti tevékenységről lévén szó, csak magát az építési költséget tekinthetjük, az ingatlanszerzésre szükséges tőke eszményi kamata az ingatlan értékszaporulatában nyer kifejezést.

Hiába beszélünk anya- és csecsemő védelemről, tüdő vész, ragályok elleni küzdelemről, míg helyes és gazdaságos lakáspolitikánk nincsen. Most, hogy a szükség, a kényszerűség a kapu előtt áll és valahára nagy nehezen tevékenységre szánta el magát a közület, mindannyiunknak kötelességében áll az örökös és a ferde irányban való haladás meggátlása.

Egészséges és olcsó lakásokra van szükség és oly számban létesítettek, melyek egyben árszabályozó hatást is érvényesíthetnek.

A házbéradóról szóló 1909. évi VI. törvénycikk intézkedései sem szolgálják a lakáspolitikát, az állam jövedelmének szaporítására igen alkalmasak azok, de abban az időben, mikor a törvény létrejött, a lakás viszonyok egészen más képet mutattak és a közület részéről mindenre gondoltak, csak rendszeresen felépített intézményes szociálpolitikára nem. Az meg egyenesen utópiának látszott, hogy népjóléti minisztérium létesítése is szükségessé válik.

Azok, akik az egyetemes családvédelem megvalósításáért küzdünk, az első lépést ehhez a helyes lakáspolitikában látjuk és reszketve gondolunk arra, hogy egy elhibázott cselekedet az ügyet első csírájában tönkretelheti.

Es még egyet: a lakásínséget nemcsak hatósági lakások építtetésével lehet leküzdeni, hanem azzal, hogy helyesirányú adótörvénnyel emeljük a ház jövedelmezőségét és így magánosok is kedvet kapnak tőkájuknek házépítésbe való fektetésére. Természetesen erről most a háború alatt a munkaerő- és anyagihiány miatt szó sem lehet, de a rendes állapotok visszatértét már erre is teljesen felkészülten kellene várni. Az 1871. évi XLII. törvénycikk 8. §-ában foglalt kedvezmények megújítása által, hogy az elhelyezésre váró tőkék részére 8-10 százalék biztos hozadékot enged, céltudatosan szolgálhatná a lakáspolitikát és egyben a város fejlesztését is, különösen azért, mert az adómentességet az újonnan épült házaknál nemcsak az állami adókra, hanem az egyformán nyomasztó terhet képező községi adópótlékokra nézve is megadja. Különbösen igen érdekes, hogy az 1871. évi XLII. törvénycikknek nem szociális lakáspolitikát, hanem külsőleges városfejlesztés volt a tulajdonképeni tendenciája és csak egy további folyamatban szolgálta azt. A célszabályok szükségyszerű sorrendjét megváltoztatta az idők változása, de az eszköz ugyanolyan hatékonyan mozdíthatja elő az új feladatok megvalósulását.

Az 1870. évi LI. t.-c. 2. §-a, az 1871. évi XLII. t.-c. 8. §-a, az 1907. évi III. t.-c. 3. §-a, az 1907. évi XLVI. t.-c. 5. §-a, 1908. évi XLIX. t.-c. 12. §-a, 1909. évi VI. t.-c. 27., 31., 35. és 38. §-ai az adótörvények lakáspolitikájában nem jelentenek a megváltozott életviszonyokhoz idomuló fejlődést, sőt éppen a fejlődés szolgálatában kívánjuk vissza az 1871. évi XLII. t.-c. 8. §-szakaszának okos rendelkezéseit.

Jótekonyság és az egyesületek.

A balatonalmádi hadiárva-szanatóriumban rendelkezésre álló helyek betöltése körül történt szabálytalanságokon szerfelett megbotránkozott pár fővárosi napilap és hasábos cikkekben támadták a „Zsófia” gyermekszanatórium-egyesület vezetőségét.

A „Zsófia” gyermekszanatórium-egyesület vezetőségét nem sajnáljuk, eljárása általában rászolgált a kritikára, de az ügyvel kapcsolatban megvilágítottan tűnik

elő a társadalmi jótékonyosság háttérének, a műhely belső életének egypár igen érdekes és figyelemreméltó részlete.

A. társadalmi jótékonyosság első és leggyökeresebb hibája az, hogy nem alkalmazkodik a viszonyokon alapuló tényleges szükséglethez, hanem ötlet-szerűen, a divat által felszínre dobott jelszavaknak igyekszik intézményesen megvalósulást szerezni. Ez a rendszertelen gondolkodás, a társadalom jótékony-ságának irányítás nélkülsége eredményezi a jótékonyági ágak egyrésznél a kultiválás túltengését, a valóság által megkívánt működésnek a szükségletet meghaladó mutatkozását, ami nem egyéb, mint erkölcsi és anyagi erőpazarlás és a nélkülöző jótékonyági ágak megkárosítása.

A társadalmi jótékonyosság fej nélkül dolgozik: a balatonalmádi hadiárva-szanatórium esete szomorúan illusztrálja.

A „Zsófia” gyermekszanatórium-egyesület nem ott követte el a legnagyobb hibát, hogy a hadiárva-szanatóriumában alig van hadiárva, hanem ott, amikor gyermekszanatóriumának rendeltetését kizárólag hadiárvák befogadásában állapította meg.

Értjük a vezetőség eljárását, mely köznapias gondolkozására vall, a „hadiárva” szó ma minden szívben különösen érzékeny húrokat pendít meg és az emberi érzés egyik legszebbjéből: a részvétből, a „hadiárva” szó cégére, alatt reklámot kovácsolt magának. Mi volt a vezetőség célja ezzel a hangzatossággal, dobszóveréssel, nem kutatjuk, azt sem, hogy miért kellett a szanatórium felavatásának olyan pazar ünnepségek között történnie s miért készítették el a lapok számára a hosszú részletes tudósításokat még az ünnepély megtörténte előtt, itthon, Budapesten, de nagyon különösnek találjuk, hogy a szeretet ünne-péből piaci komédiát rendeztek.

A gyermekszanatóriumból tehát a divat alkotott hadiárva-szanatóriumot. Mert ha a vezetőség a jótékony-ságot tudatosan és e tudatosságnak megfelelően akarta volna szolgálni, kimondhatta volna, hogy gyermekszanatóriumába, igenis, elsősorban az arra szoruló hadiárvákat, de azokon kívül más, megfelelő ápolásra szorult gyermekeket is felvesz.

Nem kételkedünk benne, hogy az országban található kétszáz hadiárva, aki szanatóriumi kezelésre igényt tarthat, de ilyen összevisszasággal, hogy 50 helyet a belügyi, 30 helyet a honvédelmi, 25 helyet az Országos Hadigondozó-Hivatal, 10 helyet a horvát bán, 10 helyet a Munkásbiztosító-Pénztár tölt be, a többit pedig a tulajdonos egyesület, dolgozni nem lehet. Hol marad az egységes körültekintés, a mérlegelés lehetősége? Mindegyik rendelkező más szempontból fogja fel a hely-adományozás körülményeit, és ha a belügyminiszter a rendelkezésre juttatott helyeken nem tud annyi olyan hadiárvát elhelyezni, aki feltétlenül igényli a szanatóriumi gyógykezelést, akire életkérdés a felvétel, míg a másik helyekkel rendelkező hatóság, hogy a felajánlott helyeket mégis betöltse, azokat olyan hadi-

árváknak adományozza, kikre nézve nem annyira életkérdés az elhelyezés, kikkel kevésbé költséges más módon ugyanazt az eredményt lehetne elérni.

Ez az összevisszaság hozta magával, hogy a hadiárva-szanatóriumban alig van hadiárva és a helyek betöltésénél már utóbb nem nagyon válogattak a ráutaltság tekintetében, mert az ünnepélyt meg kellett sürgősen tartani s ehhez gyermekek is kellettnek.

Amiatt, hogy a hadiárva-szanatóriumban alig talált helyet hadiárva, a most oly vehemensen támadó sajtó épen olyan hibás, mint a „Zsófia” gyermekszanatórium vezetősége. A felelősség nélkül, a jótékonyság labirintusát csak még jobban összekuszálni segítő, bár jóakarátú, propagáló tevékenység, a sajtó óriási irányító befolyása révén a társadalom jótékonyságának mellékvágányokra való tévedését csak előmozdítja. Akkor emelték volna fel szavukat azok, akik most panaszozzák a visszaéléseket, mikor minden ember tudta, hogy a hatóságok, felsőbb presszióra, a létesítendő „Zsófia” gyermekszanatórium javára kényszer-gyűjtéseket folytatnak és nyilvánvaló volt, hogy az egyesület eddig is túlságosan nagy adminisztrációs költséggel dolgozik, és bár eddigi munkásságában sok szép, eredményt láttunk, de az nem volt arányosítható az elkerülhető, fölösleges kiadásokkal, mely a társadalom pénzéből gyűlt össze és amely még sok szomorú sorsú gyermeknek adhatta volna vissza az élet reménységét.

Az is a társadalmi jótékonyság mai kóros tüneteire vall, hogy a „Zsófia” gyermekszanatórium-egyesület, mikor az egész országot végigkoldulta létesítendő szanatóriumára, az Országos Hadigondozó-Hivataltól havi huszonötezer koronás támogatást kért, tehát egy gyermek fenntartására évi tizenkétezer koronát a felajánlott 25 hely ellenében ugyanakkor, midőn a szanatórium igazgatója külön épületben kilencszobás lakást bír évi tizennyolcezer korona fizetése mellett.

Milyen merészség kell ahhoz, hogy ilyenbe egy egyesület vezetősége belemerjen, mikor épen a hozzá beérkező rengeteg kérvényből és azok bizonyítékaiból láthatná, hogy ezer, meg ezer gyermek elhelyezéséért esdekel hozzá tartozója évenként és hely híján azoknak segítség nélkül kell elpusztulniuk.

Csak abból az évi háromszázezer koronából, melyet az egyesület az Országos Hadigondozó-Bizottságtól segélyként kér, egymagából legalább kétszáz gyermek szanatóriumi gyógykezelését lehetne biztosítani, és hol maradnak innen még az országos gyűjtésnek előttünk ismeretlen eredményei s a különböző miniszteri tárcák hozzájárulásai!

Nagyon sürgős a társadalmi jótékonyság szabályozása először abból a szempontból, hogy annak működése a tényleges szükséghez mérten oszoljék el a különböző ágakban és így betölthesse azt a hivatást, melyre tulajdonképpen rendelve van, másodsor, hogy a felelősség nélkül összeszedett és elharácsoltt milliók tényleg, utolsó fillérig jótékonyságra fordíttassanak, az előbbi szempont figyelembe vételével. Csak az a felfogás léphet uralomra ezen a téren is, melyet

szeretünk hangsúlyozni, hogy a társadalom adományai önkéntes adok, tehát közpénzek, melyeknek hovafordítása és elosztása felől az állam rendelkezik. A balatonalmádi esetnek talán ez lesz az eredménye.

FIGYELŐ.

Háborús jótékonyág. A szűkeblűség, mely a hadbavonultak családtagjainak segélyezése körül az állam részéről megnyilvánult, a társadalmi jótékonyág méreteinek kiterjesztését eredményezte és ennek igénybevételére kényszerítette mindazokat, kiknek létfenntartását az államszegély nem biztosította. A községenként hivatalos intézkedésre megalakult társadalmi segélyző-bizottságok igyekeznek pótolni a hiányokat, kiegészíteni az állami segélyezés hézagosságait. Működésük nem váltotta be a hozzájuk fűzött várakozást és nemcsak hogy a társadalomnak jótékonyásra szánt erejét eredménytelenül emésztik föl, hanem egyenesen károsan hatnak következtelenségükkel és szervezetlenségükkel. Némely család a segélyző-bizottságok jóvoltából jobb helyzetbe jutott, mint volt a háború előtt, másik pedig, amelyik nem ismeri a társadalom-jótékonyáshoz hozzávető, nem is olyan szövevényes szálakat, részvét nélkül haladhat végromlása felé.

A társadalom ilyen nagy feladatot, anályn reá a társadalmi segítő-bizottságok létesítésével hárított, nem bír el, az ön érettség és a tárgyilagosság ilyen magas fokára nem tudott feljutni. Sok mulasztás történt és történik nálunk a szociális ügyek terén, a mi népjóléti politikánk a maga életnélkü-

liségében tulajdonképen öngyilkossági politika. A háború bekövetkeztek, midőn nyilvánvaló volt, hogy az állam a maga erejéből nem képes feltartóztatni a fenyegető nyomor áradatát, az illetékesek épén úgy tisztában voltak azzal, hogy mit várhatnak attól a jótékonyágtól, melyet a társadalom irányít és mégis teljesen erre bízták a kiegészítő segélyakció vezetését. Ez a szerencsétlen vezetés talán még most sem mutatta meg elég világosan a távolról nézőknek azokat a szomorú következményeket, melyeket előidézett, vagy amelyek bekövetkezését csalhatatlan jelek harangozzák be. Csak rövid áttekintése a halandósági statisztikának, látogatás a kórházakban, az orvosi rendelőszobákban: meggyőzhet, hogy a társadalom-jótékonyág alig tett valamit a nyomor leküzdésére.

A szociálpolitikának és szegényügynek igazi szakértője nálunk alig van és ez ügyek iránt fitogtatott érdeklődés még nem vezetett odáig, hogy szakemberek nevelésére csak gondoltak is volna, akikre már most a háború alatt, de főleg közvetlenül a háború utáni időben a szociálpolitikára és szegényügyre váró feladatok szervezése és végrehajtása bízható lenne.

Nem csodálkozhatunk tehát azon, hogy a társadalmi segítő-bizottságok irányítói, kiknek jóhiszeműségét egyéb-

ként nem vonjuk kétségbe, a kérdés mélyreható ismerete, szaktudás nélkül, csak ad hoc bírálják el az eseteket, ad hoc érzésekkel, ad hoc szándékokkal, célzatokkal, ama boldog hitben, hogy pár korona odadobásával megtették kötelességüket. Arra, hogy a segélyért folyamodón ágy segítsenek lehetőleg, hogy többé ne kelljen segélyre szorulnia, egyik sem gondol, vagy arra sem, hogy a nyújtott támogatás fedje a tényleges szükségletet és a más-honnan jövő támogatásokkal egységesen szolgálja rendeltetési céljait.

Azt el keli ismernünk, hogy a társadalmi segítő-bizottságok, ha bizonyos hivatalos jelleget is viselnek már létesítésüknél fogva, működésük közben mégis csak szorosan a társadalmi jóléteknység területén mozognak és semmi mód sincsen számokra, hogy a többi társadalmi jóléteknységi szervezetek velük egységes szervezett működésre szorítsák.

És ezen a ponton tévedett az államhatalom, midőn a társadalmi jóléteknység szervezését és irányítását közvetlenül a háború kitörtével mindjárt nem vette a maga kezébe.

A társadalom jóléteknysága anyagi értelemben kiapadhatatlan, csak azok az erek, melyek a jóléteknyságot levezetik, rosszak. Az államnak, amellet, hogy a társadalmi jóléteknység gyeplőjének megragadásával az anyagi segélyreszorultság bekövetkeztét megakadályozó szociálpolitikai szervezetek létesítése módjában állott volna, a szorosan vett segélyezési akciót úgy irányíthatta volna, hogy a tényleges szükségletet az adott helyzet által

megkívánt módon szolgálja, azonkívvül még nagy anyagi erőttartalékkal rendelkeznék a jövő) szolgálatára.

Még a tényleg hivatalos, vagy az ily énekül tekintett szervezetek sem jutottak annak ismeretére, hogy az egységes működés nemcsak a visszavélések meggátlására, az erkölccstelen ingyenélésre való hajlandóság kiküszöbölésére jó, hanem nagy erőttakarítást jelent. így például a hadiözvegyek árvái, illetve rokkantak segélyezése körül a Hadsegélyző-Hivatal, Vöröskereszt-Egyesület, Országos Gyermekvédő-Liga stb. egymástói teljesen különálló módon és irányban üzük tevékenységüket (is példákkal tudnánk szolgálni, hogy ugyanegy élelmes folyamodó valamennyi helyről egyszerre részesült támogatásban érdemén és rászorultságán jóval túlhaladott mértékben, míg a kevésbé felnyitott szemű, vagy szemérmes hadi károsult akár éhen pusztulhat el a sok jóakarattal mellet.

Mindezek a visszasságok okozták a háború által okozott nyomor részeinek túlnyomó tömegénél az erkölcsi önérzet teljes elvesztését. Pár korona támogatásért hetekig képesek futkosni egyik helyről a másikkra, jövőjükre való terv nélkül, csak a segély pillanatnyi hasznától elkábítottam

Ezt az önérzethiányt lesz a legnagyobb munka visszanevelni a lelkekbe. Erős, öntudatos szociálpolitika kell hozzá, de miért nem láthatjuk már ennek földeregtését ?